

О.І. ЛИННИК, канд. екон., наук, доц. НТУ «ХПІ»;
О.С. ЗАДОРЖНА, студентка НТУ «ХПІ»

ОБЛІК ПРИБУТКУ ТА ВИЗНАЧЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У роботі розглянуто різні підходи економістів до трактування поняття «прибуток підприємства», окреслено основні процеси утворення прибутку та резерви зростання прибутку, планування прибутку та інших показників, пов'язаних із ним, з урахуванням висновків економічного аналізу. Визначено облік прибутку, як найбільш важливого показника фінансових результатів. Зроблено висновки про місце і роль прибутку в господарському процесі. З'ясовано, що прибутком не лише стимулом господарської діяльності підприємств, але й основним її джерелом.

Ключові слова: прибуток, облік прибутку, управління прибутком, збільшення прибутку, формування прибутку, максимізація прибутку.

Вступ. На сучасному етапі господарювання власників підприємств цікавить не лише отримання прибутку в поточному періоді, але й максимізація його в довготривалому періоді. Для досягнення цієї мети на перший план висувуються питання, пов'язані з ефективністю управління прибутком.

Аналіз основних досліджень та літератури. Проблеми забезпечення ефективного управління прибутком підприємства, його довготермінової прибуткової діяльності досліджували українські та зарубіжні вчені. Серед них можна назвати А. Азгальдова, І. Бланка, І. Балабанова, Л. Бадалова, Дж. Джурана, С. Дорогунцова, І. Каца, Г. Крамаренко, М. Коробова, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, А. Маршалову.

Забезпечення прибутковості підприємства – важливий процес, який потребує значної уваги на всіх стадіях життєвого циклу підприємства.

Формулювання мети. Метою статті є пошук резервів забезпечення прибутковості, дослідження теоретичних основ формування на підприємстві механізмів підвищення прибутковості, а також визначення чинників, що впливають на рівень прибутковості суб'єктів господарювання.

Постановка проблеми. Управлінці підприємств, як правило, забезпечення довготривалої прибутковості підприємства розглядають як другорядну мету, що має сприяти досягненню стійких конкурентних переваг, збільшенню ринку збуту, забезпеченню інтенсивної економічної діяльності, задоволенню потреб споживачів тощо. Поширеність використання такого підходу пов'язана з недостатністю наукового забезпечення механізмів управління, з відсутністю цілісного методичного обґрунтування управлінських рішень у цій сфері.

Матеріали досліджень. В умовах господарювання прибуток на рівні підприємства визначається як безпосередня мета виробництва, що зумовлено притаманною капіталу тенденцією до самозростання. Прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва. Це передусім виробнича категорія, що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва. Поняття прибутку в економічній системі існує у взаємозв'язку з наявністю товарно-грошових відносин, появою і розвитком інституту власності, особливо приватної. Однак прибуток не варто розглядати тільки як мотиваційну силу для організації діяльності, а доцільно досліджувати як проміжне, перехідне або навіть об'єднуюча ланка між такими категоріями, як інтерес і діяльність. Саме на явність певного економічного інтересу, на нашу думку, і є мотивацією до здійснення діяльності. А прибуток як один з видів отриманого фінансового результату в ході організації діяльності виступає без посередньо джерелом забезпечення інтересів різних суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки. Водночас прибуток є однією з важливих форм розподілу національного доходу.

Сутність прибутку можна і потрібно розглядати як джерело задоволення інтересів, оскільки саме інтереси - це усвідомлені потреби окремих людей, соціальних верств, груп і класів, які є формою відносин власності і, в свою чергу, знаходять вираження в поставлених цілях, конкретних завданнях та діях щодо їх досягнення. У цьому випадку прибуток можна розглядати як позитивний фінансовий результат, досягнення якого дозволить забезпечити бажаний інтерес, тобто принесе певну користь. Прибуток як економічна категорія являє собою грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основну форму грошових накопичень господарюючих суб'єктів. Вона характеризує фінансовий результат підприємницької діяльності підприємства, є показником, що найбільш повно відображає ефективність виробництва, обсяг і якість проданої продукції, рівень її собівартості, стан продуктивності праці.

Прибуток - один з основних джерел фінансових ресурсів підприємств, формування централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. За рахунок прибутку відбувається формування в значному обсязі бюджетних ресурсів держави, здійснюється фінансування розширення підприємств, матеріальне стимулювання працівників, вирішення соціально-культурних заходів. У цьому зв'язку в отриманні прибутку мають бути зацікавлені не тільки трудові колективи підприємств, а й держава в цілому.

Роздвигляючись сутність прибутку, у світлі сучасної економічної парадигми, слід в першу чергу підкреслити такі його характеристики: а) прибуток являє собою форму доходу підприємця, здійснюючого певний вид діяльності. Ця зовнішня, найбільш проста форма вираження прибутку є разом з тим недостатньою для його повної характеристики, тому що як у ряді випадків активна діяльність в будь-якій галузі може бути і не пов'язана з отриманням прибутку (наприклад, діяльність політична, благодійна). б) прибуток є формою доходу підприємця, який вклав свій капітал з метою

досягнення певного комерційного успіху. в) прибуток не є гарантованим доходом підприємця, що вклав свій капітал в той чи інший вид бізнесу. Він є результатом тільки вправного та успішного здійснення цього бізнесу. Але в процесі ведення бізнесу підприємець внаслідок своїх невдалих дій чи об'єктивних причин зовнішнього характеру може не тільки залишитися без очікуваного прибутку, але й повністю або частково втратити вкладений капітал. Тому прибуток є в певному розумінні і платою за ризик здійснення підприємницької діяльності. г) прибуток характеризує не весь дохід, отриманий в процесі підприємницької діяльності, а тільки ту частину доходу, яка є «очищеною» від затрат, понесених на здійснення цієї діяльності. Іншими словами, у кількісному виразі прибуток є показником, що являє собою різницю між сукупним доходом і сукупними затратами у процесі здійснення підприємницької діяльності; д) прибуток є вартісним показником, вираженим у грошовій формі. Така форма оцінки прибутку пов'язана з практикою узагальненого вартісного обліку усіх пов'язаних з ним основних показників – вкладеного капіталу, отриманого доходу, понесених затрат, а також з діючим порядком його податкового регулювання. Значення прибутку полягає в тім, що він є: а) основним джерелом фінансування розвитку підприємства, вдосконалення його матеріально-технічної бази та продукції, забезпечення всіх форм

інвестування; б) об'єктом оподаткування та джерелом сплати податків. Узагальнюючим фінансовим показником діяльності підприємства є його балансовий прибуток. Відтак прибуток характеризує відносини, які складаються в процесі первинного розподілу національного доходу, його перерозподілу і кінцевого використання. Поява прибутку безпосередньо зв'язана з появою категорії «витративиробництва».

Прибуток — це та частина вартості продукту, що реалізується підприємством, яка залишається після покриття витрат виробництва. Обособлення частини вартості продукції у вигляді витрат виступає в грошовому виразі як собівартість продукції. Визначення економічної сутності прибутку, як і інших форм, що їх набирає національний дохід за його первинного розподілу і наступного перерозподілу, неможливе без правильного тлумачення сутності необхідного й додаткового продукту в суспільстві. Прибуток називають об'єктивною категорією економічних відносин, важливим показником діяльності підприємства, а також джерелом його економічних ресурсів, які відіграють вирішальну роль у формуванні потенціалу підприємства. Крім того, прибуток розглядають як складний елемент господарювання, що посідає особливе місце у створенні ринку засобів виробництва, предметів масового споживання, цінних паперів. Прибуток відіграє важливу роль у ліквідації бюджетного дефіциту, стабілізації господарства, подоланні кризових явищ тощо [3].

Існують різні підходи економістів до трактування поняття «прибуток підприємства». В умовах розвитку конкуренції в економіці України

визначення прибутку зазнає певних змін, тому серед українських та закордонних учених існують певні суперечності щодо визначення поняття.

Прибуток у класичному розумінні – це різниця між ціною товару і витратами на виготовлення товару – його собівартістю. Саме таке розуміння прибутку закладено в усіх законодавчих актах України. На наш погляд, таке визначення не характеризує повною мірою якість господарювання підприємства та не відображає сутності прибутку.

Результати досліджень. У сучасних умовах серед вчених-економістів існують різні точки зору щодо поняття «прибуток», однак, при цьому значна частина вчених характеризує прибуток лише з кількісного боку. Так, І. Бланк одним із перших в Україні використовує поняття співвідношення ризику і доходу у визначенні прибутку. На думку вченого, прибуток – це втілений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності та є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення підприємницької діяльності[2].

Актуальним, на наш погляд, є визначення, запропоноване Л. Донець, де прибуток – це перетворена похідна форми додаткової вартості, яка з кількісного аспекту є різницею між ціною продажу товарів і витратами капіталу на їх виготовлення[3]. Адже незаперечним фактом є те, що кількісно прибуток відображається як різниця між ціною товару та витратами на його виготовлення, однак, доречно зауважити, що прибуток відображає перетворену похідну форму додаткової вартості.

У цілому можна сказати, що управління прибутком – це складна багаторівнева система трансакцій, яка поєднує як мінімум три підсистеми: формування, розподіл та використання. Дії кожної з них притаманні власні конкретні цілі та завдання, інструментарій для їх досягнення.

Механізм управління прибутком підприємства розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, кожен з яких виконує певну роботу та спільна дія яких, за певних умов, забезпечує досягнення мети механізму – отримання підприємством прибутку[2].

Управління прибутковістю підприємства – це процес планування надходжень і використання грошових ресурсів, встановлення оптимальних співвідношень у розподілі доходів підприємств. В умовах конкуренції вдосконалення процесу формування прибутку на макрорівні здійснюється безперервно.

Найважливішим питанням забезпечення прибутковості підприємства є планування прибутку та інших показників, пов'язаних із ним, з урахуванням висновків економічного аналізу. Головною метою планування є максимізація доходів, що дозволяє забезпечувати покриття більшості обсягу потреб підприємства.

Ефективність управління процесами утворення прибутку значною мірою залежить від якості аналізу, реальності виявлення резервів збільшення

прибутку, економічного обґрунтування планів формування і використання прибутку на майбутній період. Тому під час формування прибутку важливо розглянути наявні в підприємства резерви збільшення прибутковості.

Прибуток формується під впливом великої кількості взаємозалежних чинників, що впливають на результати діяльності підприємства по-різному: одні – позитивно, інші – негативно. На формування прибутку як фінансового показника роботи підприємства, що відображається в офіційній звітності суб'єктів господарювання, впливає встановлений порядок визначення фінансових результатів діяльності; обчислення собівартості продукції (робіт, послуг); загальногосподарських витрат; визначення прибутків (збитків) від фінансових операцій та іншої діяльності. Отже, прибуток — важливий показник, що характеризує фінансовий результат діяльності підприємства. За умов ринкової економіки отримання максимально можливої суми прибутку є метою будь якого виробництва таке бажання максимізації прибутку визначається його роллю в системі економічних відносин: 1. Прибуток є основною метою підприємницької діяльності і мірилом її ефективності. 2. Прибуток є основним джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його розвиток. 3. Прибуток є носієм захисної функції підприємства від загрози банкрутства та головною передумовою зростання ринкової вартості господарюючого суб'єкта.

Одним із резервів зростання прибутку є збільшення обсягу реалізації продукції. Між прибутком та обсягом реалізації існує пряма залежність, тобто чим більше продукції реалізується за інших рівних умов, тим більшою є сума прибутку, і навпаки.

Збільшення прибутку в результаті господарської діяльності дає можливість підприємству заробити кошти на подальший розвиток, матеріальне заохочення. У той же час зростання прибутку на підприємстві означає і збільшення відрахувань до державного бюджету.

Найважливішим чинником зростання прибутку є зниження собівартості продукції. У зниженні собівартості продукції найбільш повно відображається економія усіх видів ресурсів, які є в розпорядженні підприємства. Зниження собівартості – необхідна умова стабілізації цін, економічного зростання будь-якого підприємства, джерело накопичень для прискорення соціально-економічного розвитку суспільства, підвищення добробуту населення. Потребують вдосконалення й нормативи, оскільки одним із резервів збільшення прибутку є повне використання вторинних ресурсів та сучутніх продуктів.

Значний вплив на збільшення прибутку має оновлення основних засобів. Технічне переозброєння виробництва оптимізує економічні показники діяльності підприємства. Однак, інноваційні заходи в багатьох випадках призводять до підвищення собівартості продукції.

Збільшення прибутку є одним із напрямків підвищення продуктивності праці, економії трудових витрат. Резервом зростання прибутку є

забезпечення якості продукції та ліквідація втрат від браку. Господарська реалізація таких резервів впливає на розвиток економічних відносин, сприяє ліквідації кризових явищ в економіці.

Для того, щоб максимізувати прибуток підприємства, необхідно виконати комплекс завдань щодо забезпечення зростання обсягів діяльності, ефективного управління витратами, підвищення ефективності використання техніко-технологічної бази, оптимізація складу та структури обігових коштів, підвищення продуктивності праці та системи управління підприємства.

Прибуток є одним із найбільш важливих показників фінансових результатів господарської діяльності суб'єктів підприємництва (організацій і підприємців), заради якого і здійснюється підприємницька діяльність.

Для обліку фінансових результатів використовують рахунок 79 "Фінансові результати" та 44 "Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)". Якщо рахунок 79 "Фінансові результати" є номінальним і на кінець звітного періоду закривається (сальдо немає), то рахунок 44 "Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)" є пасивним і його сальдо відображається в балансі. На рахунку 79 "Фінансові результати" обліковуються на окремих субрахунках результати основної діяльності, фінансових операцій, іншої звичайної діяльності.

Підприємство може отримувати прибуток не тільки від реалізації продукції, а й від інших, другорядних видів діяльності (здача в оренду основних фондів, комерційна діяльність на фондовому ринку і валютних біржах і т.д.).

Кількісно прибуток є різницею між виручкою і повною собівартістю реалізованої продукції. Таким чином, отримання прибутку і фінансовий стан підприємства безпосередньо залежать від реалізації рентабельної продукції. Обсяг реалізації і величина прибутку, а також рівень рентабельності залежать від виробничої, постачальницької, збутової і комерційної діяльності підприємства – ці показники характеризують усі сторони господарювання організації.

У системі управління прибутком підприємства його планування є найбільш відповідальним етапом. Це мотивовано тим, що в умовах конкуренції планова сума прибутку є цільовим орієнтиром комерційної діяльності підприємства і мірою його ефективності, а також слугує базою забезпечення його подальшого розвитку і задоволення інтересів учасників господарського процесу [3; 4].

Висновки. В умовах стрімкого розвитку конкуренції місце і роль прибутку в господарському процесі безперервно зростає. Саме він є головним стимулом ведення господарської діяльності підприємства і забезпечує інтереси усіх суб'єктів, причетних до цієї діяльності, а саме: власників, персоналу підприємства, інвесторів та держави. Прибуток є не лише стимулом господарської діяльності підприємства, але й основним її джерелом. Прибуток являється найважливішим показником фінансових результатів. Ріст прибутку складає фінансову базу для самофінансування,

розширення, відтворення, рішення проблем, соціальних та матеріальних потреб трудових колективів. За рахунок прибутку виконується частина зобов'язань підприємства перед бюджетом, банками та іншими підприємствами.

З метою підвищення результативності діяльності підприємства та його розвитку в перспективі, виникає потреба в розробці стратегії управління підприємством, спрямованої на оптимізацію механізму формування прибутку. Таким чином, ефективне управління прибутком дозволить підприємству одержати бажаний рівень прибутковості.

Для максимізації прибутку підприємству необхідно насамперед виконати комплекс завдань щодо забезпечення зростання обсягів діяльності, ефективного управління витратами, підвищення ефективності використання техніко-технологічної бази, оптимізації складу та структури обігових коштів, підвищення продуктивності праці та системи управління підприємства.

Список літератури: 1. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: [навч. посіб.] / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова. – К., 2010. – 103 с. 2. Донець Л. І. Управління формуванням прибутку підприємства в умовах ринкових форм господарювання: [монографія] / Л. І. Донець, С. М. Баранцева. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – 255 с. 3. Штулер Г. Г. Роль прибутку в системі показників ефективності стратегічного управління / Г. Г. Штулер, І. Ю. Дишко // II Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія : Економіка. – 2011. – Вип. 34. – С. 136-140. 4. Гончаров В. М. Організація системи формування механізму інноваційного забезпечення економічної безпеки конкурентоздатного підприємства: [монографія] / В. М. Гончаров, Д. В. Солоха, Я. В. Васюковська. – Донецьк : СПД Купр'янов В. С., 2010. – 416 с.

Bibliography (transliterated): 1. Hreschak M. G. Domestic economic mechanism of enterprise: [teach. guidances.] / M. G. Hreschak, A. M. Grebeshkova. - Kiev, 2010. - 103 p. 2. Donets L. I. Management of formation of company profits in terms of market forms of management: [monograph] / L. I. Donets, S. M. Barantseva. - Donetsk: DonNUET, 2009. - 255 p. 3. Shtuler G. G. Role of profit system performance. strategic management / G. G. Shtuler I. Yu Dyshko // II for the Journal of. - Series: Economics. - 2011. - No 34. - P. 136-140. 4. Hosharov V. Organization of the formation mechanism of innovative competitive economic security of the enterprise.: [monograph] / V. N. Goncharov, D. V. Solokha I. V. Vaskovska. - Donetsk: SAP Kupr'yanov VS, 2010. - 416 p.

Надійшла (received) 26.03.2015